

Διαρκής κρίση στην ελληνική δικαιοσύνη

Κώστας Δημακόπουλος

Στις 30 Ιουνίου του 2022 παραπέμφθηκε απ' το Δικαστικό Συμβούλιο του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου να δικαστεί για υπόθεση στην ουσία πολιτικής διαφθοράς η πρώην επικεφαλής στην Εισαγγελία Διαφθοράς μαζί με τον πρώην αναπληρωτή υπουργό δικαιοσύνης, επίσης πρώην ανώτερο εισαγγελικό λειτουργό. Οι τυπικές κατηγορίες για τις οποίες οι δυο τους στάλθηκαν στο εδώλιο είναι ποικίλες και αφορούν κατάχρηση εξουσίας, παράβαση καθήκοντος, απόκρυψη εγγράφων κλπ. Σε τελευταία ανάλυση όμως όλοι γνωρίζουν ότι πρόκειται για το πολιτικό-δικαστικό σκάνδαλο Novartis, που συνοψίζεται στο ότι σκηνοθετήθηκε ποινική διερεύνηση με την κατηγορία της δωροδοκίας δέκα πολιτικών προσώπων με καταθέσεις τριών ψευδομαρτύρων που χαρακτηρίστηκαν «προστατευόμενα πρόσωπα» και παρέμειναν για καιρό κρυφά και άγνωστα. Στην πορεία αποκαλύφθηκε ότι το πολιτικο-δικαστικό σκάνδαλο Novartis ήταν σκευωρία – ενώ το πραγματικό ιατρο-φαρμακευτικό σκάνδαλο Novartis (υπερσυνταγογράφηση ακριβών παρασκευασμάτων της εταιρίας) παραμένει ως σήμερα αδιερεύνητο. Η εξέλιξη της υπόθεσης αυτής, συμπαρέσυρε για άλλη μια φορά την ελληνική δικαιοσύνη στην δίνη βίαιων πολιτικών αντιπαραθέσεων και ανέδειξε μεταξύ άλλων πολλές απ' τις πιο σκοτεινές πλευρές της ίδιας της θεσμικής δικαιοσύνης. Σημειώνω μόνον τα εξής: Οι δικαστές του Δικαστικού Συμβουλίου που παρέπεμψαν τους δύο ως άνω πρώην συναδέλφους τους στο εδώλιο του κατηγορουμένου τους έπιασαν «με το γάντι», καθώς περιόρισαν το παραπεμπτικό βούλευμα σε εντελώς δευτερεύουσας σημασίας ζητήματα, αποφεύγοντας να υπεισέλθουν στην ουσία της υπόθεσης Novartis, δηλαδή την στημένη ενοχοποίηση των πολιτικών προσώπων. Και μάλιστα λίγο έλειψε να μην υπάρξει καν παραπεμπτικό βούλευμα που, μετά από πολλές πιέσεις, εκδόθηκε ύστερα από δύομιση χρόνια ανάκρισης κυριολεκτικά «στο παραπέντε», καθώς λίγες ώρες αργότερα έληγε λόγω συνταξιοδότησης η θητεία ορισμένων μελών του Συμβουλίου, αλλά και της ίδιας της ανακρίτριας, πράγμα που κατά πάσα πιθανότητα θα έστελνε οριστικά την εκδίκαση της υπόθεσης ad calendas graecas. Στην διάρκεια της δίκης γίναμε μάρτυρες ενός αδυσώπητου πολέμου μεταξύ εισαγγελικών λειτουργών, κατηγορών και κατηγορουμένων, που άφησε πολλά ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο άσκησης του θεσμού στην Ελλάδα. Η τελική δικαστική απόφαση που εκδόθηκε στις 04.03.2023 (ουσιαστικά αθωωτική) απέδειξε ότι στην θεσμική ελληνική δικαιοσύνη «κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει». Κατά κανόνα η ελληνική δικαιοσύνη ελέγχεται απ' όσους ασχολούνται επιστημονικά με τα αίτια της κακοδαιμονίας της, επειδή είναι υποχείρια της

πολιτικής εξουσίας. Να τι λέει ο ομότιμος καθηγητής της νομικής και ακαδημαϊκός Απόστολος Γεωργιάδης σχετικά: «Σήμερα η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης διέρχεται σοβαρή κρίση αξιοπιστίας και τελεί υπό συνεχή αμφισβήτηση, με αποτέλεσμα η δικαστική λειτουργία να αντιμετωπίζεται με δυσπιστία από τους πολίτες και η ίδια να αισθάνεται απειλούμενη από τις ενέργειες της πολιτικής εξουσίας.»¹ Στην έκθεση της Κομισιόν για το κράτος δικαίου στην Ελλάδα της 30.9.2020² λέγεται ότι το μισό περίπου του ευρέος κοινού στην χώρα μας θεωρεί ότι η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης είναι προβληματική και το ποσοστό αυτό αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια. Από το «Βατοπέδι», την «Χρυσή Αυγή», τις «περικοπές συντάξεων και αποδοχών», ως τις «τηλεοπτικές άδειες», το «κόμμα Κασιδιάρη» κ.ο.κ. θα μπορούσε να αναφέρει κανείς μια σειρά από δικαστικές και παραδικαστικές υποθέσεις των τελευταίων ετών που η εμπλοκή της δικαστικής εξουσίας βαρύνει το «μητρώο» διαφόρων πολιτικών κομμάτων που άσκησαν ή ασκούν εξουσία. Τον Αύγουστο του 2022 έγινε γνωστό ότι η παρακολούθηση του κινητού τηλεφώνου του προέδρου του τρίτου σε δύναμη κόμματος της ελληνικής Βουλής από την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών („Predatorgate“) έγινε με τις ευλογίες ανώτερης εισαγγελικού λειτουργού – για να πάρει κανείς μια ιδέα για την σημασία των δικαστικών εγγυήσεων αναφορικά με την παραβίαση του απορρήτου των τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα. Η υπόθεση αυτή πήρε μεγάλες διαστάσεις, καθώς, όπως αποκαλύφθηκε, μεταξύ άλλων και από τον πρόεδρο της Ανεξάρτητης Αρχής για την Διασφάλιση του απορρήτου των Επικοινωνιών, δεν είναι ένας, αλλά πολλοί και επώνυμοι αυτοί που «επισυνδέονται» και παρακολουθούνται, νόμιμα ή παράνομα, στην Ελλάδα, κάτι που απασχόλησε όχι μόνον τον διεθνή τύπο, αλλά και το Ευρωκοινοβούλιο – με δυσμενή σχόλια για το κράτος δικαίου της χώρας και πιο ειδικά για την ποιότητα και την αποδοτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Ένα από τα τελευταία επεισόδια αυτής της σειράς είναι οι χλευαστικές αναρτήσεις του Παύλου Πολάκη κατά δικαστών μετά την καταδίκη του πρώην υπουργού Νίκου Παππά, που ενεργοποίησαν αμέσως από την πλευρά τους αντανακλαστικά διώξεων για διέγερση πολιτών στη διάπραξη εγκλημάτων και άσκηση βίας κατά δικαστικών λειτουργών. Σ' αυτά όλα θα έπρεπε να προσθέσει όμως κανείς, για να συμπληρωθεί η εικόνα, ότι οι πολιτικές πιέσεις στις οποίες ενδίδει συχνά η θεσμική δικαιοσύνη στην χώρα μας δεν προέρχονται μόνον «από πάνω», αλλά συχνά και «από κάτω», από οργανωμένα κοινωνικά συμφέροντα και θορυβούσες πολιτικές

¹ Γεωργιάδης, Απόστολος, «Κοινή γνώμη», «λαϊκό περί δικαίου αίσθημα» και απονομή δικαιοσύνης. Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΔτΑ), τεύχος 88/2021, σελ. 245 επ. (252), προδημοσίευση από τον τιμητικό τόμο για τον καθηγητή Κ. Καλαβρό.

² SWD (2020) 307 final, 2020 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Greece. Η έκθεση διαπιστώνει σοβαρές αδυναμίες για την ποιότητα και την αποδοτικότητα του δικαστικού συστήματος στην Ελλάδα.

ομάδες – για να μην ξεχνάμε και την βαθύτερη κοινωνιολογική διαπίστωση ότι «η εξουσία έρχεται τελικά από παντού». Και προσωπικά δεν θεωρώ σωστό, τραγωδίες όπως η φωτιά στο Μάτι ή το δυστύχημα των σιδηροδρόμων στα Τέμπη να αντιμετωπίζονται με εξοντωτικές ποινές από τα δικαστήρια, που τεκμαίρουν συχνά δόλο αντί για αμέλεια, μόνον και μόνον για να ικανοποιηθεί η «κοινή γνώμη» που ζητάει «να πει αίμα» ή οι συγγενείς των θυμάτων που θέλουν να εισπράξουν υψηλές αποζημιώσεις για ηθική βλάβη³. Σε άλλες χώρες, όπως η Γερμανία η δικαιοσύνη στέκεται σε ανάλογες περιπτώσεις στο ύψος της και δεν ενδίδει τόσο εύκολα στις πιέσεις.

Ομολογουμένως δεν είναι εύκολο πράγμα να είναι κανείς δικαστής στην Ελλάδα, σε μια χώρα που η υποκρισία περισσεύει, τα πολιτικά πάθη κοχλάζουν και η πολιτική ζωή ποινικοποιείται συχνά με «Ειδικά Δικαστήρια». Ασφαλώς και δεν θα ήθελαν, φαντάζομαι, να παίζουν τον ρόλο που τους αναγκάζουν να παίζουν πολλοί δικαστές, αλλά θα προτιμούσαν να μένουν μακριά απ' τα απόνερα της ελληνικής πολιτικής.

Για να πει όμως κανείς τα πράγματα με το όνομά τους η θεσμική δικαιοσύνη στην χώρα μας δίνει συχνά μόνη της, και ασχέτως των ποινικών με πολιτικό πρόσημο αποφάσεων, το δικαίωμα για κατηγορίες εναντίον της.

Το Σεπτέμβριο του 2022 παραγράφηκε η υπόθεση των μαύρων ταμείων της Siemens λόγω δικαστικής ολιγορίας. Νωπή είναι ακόμα επίσης η μνήμη του «παραδικαστικού κυκλώματος» που αποκαλύφθηκε το 2005 και ήταν και «δικαστικό κύκλωμα», αφού Έλληνες δικαστές εξέδιδαν δικαστικές αποφάσεις, με τις οποίες ιδιοκτήτες ακινήτων έχαναν την ιδιοκτησία τους και περιουσίες άλλαζαν παράνομα χέρια με την βοήθεια εμπλεκόμενων δικηγόρων και συμβολαιογράφων. Κάποιοι απ' αυτούς τους δικαστές αναζητούνταν μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου με ένταλμα της interpol στο εξωτερικό ως φυγόδοκοι. Ένας άλλος λόγος που η ελληνική δικαιοσύνη ως κρατική λειτουργία έχει χάσει την αξιοπιστία της στην ελληνική κοινωνία είναι ότι μεροληπτεί υπέρ του εαυτού της, όταν π.χ. πρόκειται για την ανάκληση των μνημονιακών περικοπών των αποδοχών και συντάξεων των δικαστικών λειτουργών που κρίνονται απ' τους ίδιους με την ιδιότητά τους ως τρίτη εξουσία «παράνομες», «αντισυνταγματικές», «αντίθετες στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» κλπ., ενώ θεωρούν π.χ. τις περικοπές των μισθών και συντάξεων των άλλων κατηγοριών Ελλήνων ως συνταγματικές και νόμιμες, περιοριζόμενοι να επιδικάσουν σ' αυτούς κάποια «ψίχουλα», για να τηρηθούν τα προσχήματα. Γενικά η εντύπωση είναι συχνά ότι η ελληνική δικαιοσύνη δεν διακρίνεται για την αντικειμενικότητά της και την πιστή τήρηση του νόμου, αλλά συμπλέει αντίθετα με την ελληνική κοινωνία όσον αφορά την επιλεκτική παραβίαση των

³ Δες τις εύστοχες παρατηρήσεις σχετικά με το δυσχερές θέμα της διάκρισης ενδεχόμενου δόλου και ενσυνείδητης αμέλειας σε ανάλογες περιπτώσεις του Ιωάννη **Ηρειώτη** (Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων), Η ποινική αντιμετώπιση μιας τραγωδίας, Καθημερινή 9.4.2023, σ. 37.

κανόνων χάριν ιδιοτελών σκοπών – κάτι που έφερε ως γνωστόν την χώρα στα πρόθυρα της χρεωκοπίας και της εθνικής καταστροφής την εποχή της ελληνικής κρίσης πριν δέκα χρόνια. Δεν θα ήταν άλλωστε δυνατόν να είναι διαφορετικά τα πράγματα, να είναι δηλαδή τόσα πράγματα σαθρά και επιλήψιμα σε μια κοινωνία και ένας απ' τους θεσμούς της, εν προκειμένω η θεσμική δικαιοσύνη, να αποτελεί φωτεινή εξαίρεση. Συνήθως κράτος και κοινωνία πάνε μαζί και έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά, αγνό κράτος και διεφθαρμένη κοινωνία (ή το αντίθετο) είναι εκ προοιμίου σχήμα οξύμωρο.

Υπάρχει άραγε ένας κοινός παρονομαστής σ' όσα παραδείγματα έφερα πιο πριν; Εδώ και μερικά χρόνια έχει ξεκινήσει μια συζήτηση για τον «λαϊκισμό» κατά την έκδοση των δικαστικών αποφάσεων και την απόδοση της δικαιοσύνης στην Ελλάδα, ιδίως αφ' ότου ο τότε πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας και στην συνέχεια ο υπουργός Δικαιοσύνης δήλωσαν τον Οκτώβριο του 2016 ότι είναι καθήκον του δικαστή «να αφουγκράζεται τον σφυγμό της ελληνικής κοινωνίας». Η συζήτηση αυτή περιστράφηκε γύρω απ' το αν ο δικαστής πρέπει να δικάζει αυστηρά με βάση τους κανόνες της δικαιοκρατίας ή να λαμβάνει υπ' όψη του «το λαϊκό αίσθημα» και «να ακούει την κοινή γνώμη». Σ' ένα παλιότερο άρθρο μου σε ανύποπτο χρόνο πριν 20 χρόνια έβαζα το ερώτημα αν επιτρέπεται ο δικαστής να θεωρεί τον εαυτό του «προστάτη της κοινωνικής δικαιοσύνης» και «εκτελεστή του κοινωνικού κράτους» για να αποφύγει τους περιορισμούς του γραπτού δικαίου⁴. Στον «δικαστικό λαϊκισμό», έστω και χωρίς αυτό το όνομα, έχουν αφιερωθεί τον τελευταίο χρόνο διάφορα νομικά συνέδρια, διαλέξεις και άρθρα στον τύπο στην Ελλάδα.⁵ Θα μπορούσε να συνοψίσει κανείς τα συμπεράσματα αυτής της συζήτησης ως εξής: Δεδομένου ότι ο δικαστής είναι μέλος του κοινωνικού συνόλου, του οποίου το δίκαιο επιδιώκει την εύρυθμη και ειρηνική λειτουργία, ναι, είναι υποχρεωμένος να λαμβάνει υπ' όψη ως ένα βαθμό τις κοινωνικές αντιλήψεις, ιδίως όταν καλείται να ερμηνεύσει γενικές ρήτρες και αόριστες νομικές έννοιες ενσωματωμένες στο δίκαιο, όπως «χρηστά ήθη», «καλή πίστη», «ανάρμοστη συμπεριφορά», «συναλλακτικά ήθη», «δημόσια αιδώς», «κατάχρηση δικαιώματος» κλπ. Και δεν μπορεί επίσης να αμφισβητηθεί η συνάφεια και αλληλεπίδραση δικαίου και πολιτικής⁶, αν δεν θέλει να είναι κανείς εκτός πραγματικότητας.

Από εκεί και πέρα όμως δεν μπορεί, όπως σωστά επισημάνθηκε, να γίνεται ο δικαστής «δημοσκόπος»⁷, ούτε να υποκαθιστά το γραπτό δίκαιο που καλείται να εφαρμόσει με την πολιτική του δικαίου που θεωρεί σωστή, να μετατρέπεται δηλαδή ο ίδιος σε «νομοθέτη». Στην απόδοση δικαιοσύνης στην Ελλάδα

⁴ Δημακόπουλος, Κώστας, Η πολιτική δίκη ως πεδίο καταχρήσεων, Δίκη 32/2001, σελ. 272 επ., 283επ.

⁵ Παραπομπές σ' αυτήν την συζήτηση γίνονται στα διάφορα άρθρα της ειδικής θεματικής ενότητας του περιοδικού ΔτΑ 88/2021, στο οποίο αναφέρθηκα πιο πάνω (υπ. 1).

⁶ Μάνεσης, Αριστόβουλος, Δίκαιο και Πολιτική, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1982, (Ανάτυπο), σελ. 1 επ. με προειδοποιήσεις όμως προς την δικαστική εξουσία να μένει στο ύψος της, σελ. 14.

⁷ Βλαχόπουλος, Σπύρος, Απονομή της δικαιοσύνης και λαϊκό αίσθημα, ΔτΑ 88/2021, σελ. 273 επ., 276.

απαντάμε συχνά την επιβεβαίωση της παρατήρησης ενός Γάλλου συγγραφέα του προηγούμενου αιώνα (Jean Giraudoux): «Ποτέ ποιητής δεν ερμήνευσε την φύση με τόση ελευθερία όσο ένας νομικός τους νόμους». Αυτό ανοίγει διάφορα πεδία καταχρήσεων. Γενικά στην Ελλάδα διαπιστώνει κανείς την παραβίαση των κανόνων του κράτους δικαίου⁸, κάτι που επιδιώκεται να συγκαλυφθεί συχνά ως μία προσέγγιση των πραγμάτων που εμπνέεται δήθεν από την θεωρία του «κοινωνικού κράτους». Για να μην παρεξηγηθώ: Μιλάω για μια υπερτροφία θεωρητικού «κοινωνισμού» σε βάρος του κράτους δικαίου και όχι κοινωνικής πολιτικής, που αυτή όντως υστερεί στην χώρα μας. Ένα τέτοιο πεδίο καταχρήσεων γίνεται συχνά και η απονομή δικαιοσύνης από τα ελληνικά δικαστήρια.

Βέβαια οι δικαστικές αποφάσεις στις οποίες αναφέρομαι μπορεί να φαίνονται συνήθως τυπικά εντάξει, να τηρούν δηλαδή επιφανειακά τους κανόνες της υπαγωγής του ιστορικού μιας υπόθεσης στον αφηρημένο κανόνα δικαίου (Subsumtion), συχνά όμως διαπιστώνει κανείς ότι η κίνηση μεταξύ μείζονος και ελάσσονος πρότασης του δικανικού συλλογισμού γίνεται όχι σε ευθεία γραμμή, αλλά με τεθλασμένες, που όχι μόνον δεν ευνοούν, αλλά εμποδίζουν τελικά την εύρεση του σωστού για την υπόθεση κανόνα δικαίου. Και όσοι χειρίζονται μια υπόθεση γνωρίζουν πολύ καλά ότι δεν έχει σημασία τι παραθέτουν οι δικαστικές αποφάσεις, αλλά και τι αποσιωπούν απ' όλο το αποδεικτικό υλικό στα πλαίσια της «υπαγωγικής ευχέρειας» του δικαστή – για τον λόγο αυτό η εικόνα που παρουσιάζουν συχνά οι αναφορές στην νομολογία σε διάφορα θεωρητικά άρθρα στον νομικό τύπο δείχνει μόνον την λαμπερή εξωτερική επιφάνεια των πραγμάτων. Βεβαίως αναφέρομαι σε ορισμένες μόνον δικαστικές αποφάσεις που σίγουρα αυτές καθ' αυτές δεν είναι αντιπροσωπευτικές του συνόλου. Δεν αμφισβητώ ότι οι περισσότεροι δικαστές εργάζονται φιλότιμα για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και μάλιστα μέσα σε αντίξοες συνθήκες. Αποφάσεις κακοδικίας ευδοκιμούν όμως, κι αυτό είναι το βασικό για το θέμα της παρούσας μελέτης, μέσα σ' ένα κλίμα απονομής της δικαιοσύνης στην χώρα μας που ευνοεί την αυθαιρεσία του δικαστή – αντίθετα από τις συνήθεις λιτανείες των συνδικαλιστικών οργάνων δικαστών και εισαγγελέων στην Ελλάδα ότι «...μόνη σταθερή εγγύηση προστασίας αποτελεί ... η Ανεξάρτητη Δικαιοσύνη, η οποία εκδίδει τις αποφάσεις της με βάση τα στοιχεία της δικογραφίας και τα νόμιμα αποδεικτικά μέσα, που αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και οι Νόμοι...». Και αφήνω κατά μέρος τις μεγάλες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης, που στην Ελλάδα, όπως έχει επανειλημμένα επισημανθεί, αγγίζει τα όρια της αρνησιδικίας. Ούτε είναι άσχετο με το θέμα που εξετάζουμε το γεγονός ότι οι καλλίτεροι Έλληνες δικαστές αρνούνται

⁸ Μπέης, Κώστας, Το ελληνικό έλλειμμα κράτος δικαίου, 1988 (Συλλογή άρθρων).

συχνά να αναλάβουν υπηρεσία στον Άρειο Πάγο ή ότι ο Άρειος Πάγος έχει πρόσφατα απαλλάξει των καθηκόντων τους μια σειρά δικαστές για ανεπάρκεια. Φυσικά δεν αποτελεί αποκλειστικότητα της ελληνικής νομολογίας η διαπίστωση ότι συχνά δεν τηρείται το κλασσικό ιδεώδες της απαγωγικής μεθόδου με καθαρά λογικές συναγωγές από το θετικό δίκαιο χωρίς την παρεμβολή προσωπικών αξιολογικών κρίσεων από τον δικαστή. Στην χώρα μας συναντάμε όμως κάποιες χονδροειδείς αποκλίσεις. Γερμανοί δικηγόροι χρησιμοποιούν συχνά εκφράσεις όπως „Im Gericht und auf hoher See ist man in Gottes Hand“ («στο δικαστήριο και στην ανοιχτή θάλασσα βρίσκεται κανείς στο χέρι του θεού») και „Man kann gar nicht so dumm denken, wie ein Richter entscheidet“ («δεν μπορεί να σκεφθεί κανείς τόσο ανόητα, όπως αποφασίζει ένας δικαστής»). Φαντάζεται κανείς τι ακούγεται αντίστοιχα στις αίθουσες των ελληνικών δικαστηρίων.

Τον Δεκέμβριο του 2001 είχα κάνει μια πρόταση στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών να δημιουργήσει μια πλατφόρμα, όπου θα μπορούσαν να καταθέτουν τις παρατηρήσεις τους οι δικηγόροι για δικαστικές αποφάσεις που, ασχέτως της τυχόν προσφυγής σε ένδικα μέσα, θα θεωρούσαν απαράδεκτες — και να αρχίσει έτσι μια συζήτηση για την ποιότητα της δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Όχι γιατί οι δικηγόροι γνωρίζουν καλλίτερα το δίκαιο από τους δικαστές (προς θεού!), αλλά γιατί είναι αυτοί που μπορούν στην πράξη να συγκεντρώσουν καλλίτερα πληροφορίες για περιπτώσεις δικαστικής αυθαιρεσίας και προσβολής του δικαίου από τους δικαστές στα πλαίσια της ελληνικής δικαστηριακής πρακτικής, έστω και αν οι δικαστικές αποφάσεις είναι τυπικά θωρακισμένες, τελεσίδικες ή αμετάκλητες.

Κι επειδή οι γενικολογίες δεν βοηθάνε, φέρνω ένα νομικό παράδειγμα απ' την προσωπική μου πείρα (οι συγκεκριμένες αποφάσεις είναι στην διάθεση του καθένα που θα τις ζητήσει), καίτοι το παρόν άρθρο δεν απευθύνεται μόνον σε νομικούς⁹: Σε μια έννομη τάξη που σέβεται τον εαυτό της, μια αγωγή με την οποία διεκδικείται π.χ. «διαφυγούσα ωφέλεια» από έναν ιδιοκτήτη με την οποία αυτός παρουσιάζεται με άλλο ποσοστό ιδιοκτησίας, δηλαδή με διαφορετικό «προφίλ ιδιοκτήτη», από εκείνο που έχει ο ίδιος εγγράψει για τον εαυτό του στα Δημόσια Βιβλία Μεταγραφών του υποθηκοφυλακείου, θα έπρεπε να απορρίπτεται κανονικά ως απαράδεκτη — όποια κι αν είναι η «δημόσια πίστη» („öffentlicher Glaube“) που θέλει να αποδώσει κανείς σ' αυτά τα Βιβλία. Επειδή τα εν λόγω Βιβλία σκοπό έχουν να προστατέψουν την κοινωνία και την έννομη τάξη και οι εγγραφές εμπραγμάτων δικαιωμάτων σ' αυτά λειτουργούν τόσο

⁹ Άλλα τέτοια συγκεκριμένα νομικά παραδείγματα δες στο άρθρο μου της υπ. 2. Το άρθρο εκείνο τελειώνει με την παρατήρηση: «Και ποιος μας λέει ότι ο δικαστής που πιστεύει σήμερα ότι μπορεί να διαπιστώσει ποιος απ' τους διαδίκους χρειάζεται την βοήθειά του ως ασθενέστερος, δεν θα θέσει τον εαυτό του πάνω από τον νόμο αύριο χάριν όχι πια της «κοινωνικής δικαιοσύνης», αλλά άλλων σκοπών;», σελ. 284. Η επιβεβαίωση ήρθε λίγα μόλις χρόνια αργότερα με τις δικαστικές αποφάσεις του «παραδικαστικού κυκλώματος».

υπέρ όσο και κατά του (μετα)γράφαντος. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για τα ελληνικά δικαστήρια, που φαίνεται να ακολουθούν την άποψη πως δεν έχει σημασία τι έχει δηλώσει κανείς στο υποθηκοφυλακείο, αρκεί να τα λέει καλά στο δικαστήριο, για να είναι εντάξει η αγωγή του!

Το θέμα του δικαστή που «αφουγκράζεται τον σφυγμό της κοινωνίας» έχει απασχολήσει και άλλες έννομες τάξεις. Στην Γερμανία π.χ. υπάρχει εδώ και καιρό μια πολύ μεγάλη βιβλιογραφία για το λεγόμενο *Rechtsgefühl*, το «περί δικαίου αίσθημα». Η συζήτηση ξεκίνησε γενικά πριν 200 χρόνια, όταν ο Heinrich von **Kleist** έγραφε στην νουβέλα του „Michael Kohlhaas“ (1810/1811) την φράση „Das Rechtsgefühl aber machte ihn zum Räuber und Mörder“ («Το περί δικαίου αίσθημα όμως τον έκανε ληστή και δολοφόνο»). Πήρε νομική μορφή όταν καταπιάστηκαν με το θέμα φιλόσοφοι του δικαίου, όπως ο Gustav **Rümelin**, *Rechtsgefühl und Gerechtigkeit* (1871) και ο Rudolf von **Jhering**, *Der Kampf ums Recht* (1872) και καλύπτει σήμερα μια τεράστια βιβλιογραφία που άπτεται πολλών κλάδων της επιστήμης, από την Κοινωνιοβιολογία και την Ηθολογία μέχρι την Ψυχολογία του δικαστή και την Έρευνα της Ανομίας. Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι το «περί δικαίου αίσθημα» αποτελεί τελικά έναν όρο, μάλλον ένα λεκτικό σκηνικό, που με δυσκολία θα έλεγε κανείς ότι προσδιορίζει κάτι ξεκάθαρο και συγκεκριμένο.¹⁰ Δεν μένει λοιπόν παρά η τήρηση των κανόνων της δικαιοκρατίας, όσο κι αν αυτό είναι πιο δύσκολο απ' ό,τι ακούγεται.

Δεν συζητείται φυσικά ότι, καλές ή κακές, οι αποφάσεις της θεσμικής δικαιοσύνης, στην οποία το ελληνικό Σύνταγμα έχει αφιερώσει ένα ολόκληρο κεφάλαιο, άρθρα 93 επ., πρέπει να εφαρμόζονται. Σε τελευταία ανάλυση το κέρδος από την λειτουργία της θεσμικής δικαιοσύνης σε μια δικαιοκρατούμενη χώρα είναι ότι οι δικαστικές αποφάσεις, είτε λύνουν μια ιδιωτική διαφορά στο αστικό δίκαιο, είτε αθρώνουν ή καταδικάζουν κάποιον στο ποινικό δίκαιο, είτε δικαιώνουν ή δεν δικαιώνουν τον πολίτη έναντι των δημοσίων υπηρεσιών στο διοικητικό δίκαιο, φέρνουν τελικά ειρήνη στις κοινωνικές σχέσεις, δίνοντας ένα τέλος σε μια διένεξη. Γι' αυτό πρέπει να γίνονται σεβαστές απ' όλους. Είναι άλλο το ζήτημα ότι σ' ένα κράτος δικαίου πρέπει να επιτρέπεται η κριτική τους για το καλό της ίδιας της δικαιοσύνης και οι δικαστές πρέπει να σέβονται αυτό το δικαίωμα, που απορρέει επίσης από το Σύνταγμα. Η συζήτηση που άρχισε επιτέλους στην Ελλάδα δείχνει πόσο αναγκαία είναι αυτή η κριτική και ότι η μεταρρύθμιση και αναβάθμιση της δικαστικής εξουσίας, που υπόσχονται περιοδικά οι διάφορες ελληνικές κυβερνήσεις, αλλά και ο δημοκρατικός εξορθολογισμός της τρίτης εξουσίας περνάει υποχρεωτικά μέσα απ' αυτήν την συζήτηση.

¹⁰ Δες αντί άλλων **Meier**, Christoph, *Zur Diskussion über das Rechtsgefühl*, Themenvielfalt - Ergebnistrends - Neue Forschungsperspektiven, 2020 (1986), Berlin, (σελ. 129).

Ο Κώστας Δημακόπουλος είναι νομικός και πολιτικός επιστήμονας (www.KostasDimakopoulos Κριτικές σκέψεις/Kritische Gedanken, δίγλωσση ιστοσελίδα)